

ВІДГУК

на дисертаційне дослідження

Стасюк Надії Андріївни

на тему:

«Кримінологічна характеристика домашнього насильства»,

подане на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 «Право»

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача в цілому.

Актуальність теми дисертації не викликає сумнівів з огляду на низку причин.

По-перше, домашнє насильство, однозначно є не просто негативним, а суспільно небезпечним, а відтак і кримінально протиправним явищем, яке охоплює низку злочинів, що полягають у фізичному, сексуальному, психологічному та економічному насильстві, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Не випадково у КК України застосовується не лише термін «домашнє насильство», але і «злочин, пов'язаний з домашнім насильством».

По-друге, небезпека домашнього насильства в тому, що особи, які його зазнають в дитинстві, в подальшому обирають модель поведінки жертви або агресора, а відтак в майбутньому може відбутися відтворення насильницької поведінки в сім'ї, родині тощо.

По-третє, результати запобігання та протидія домашньому насильству на сьогодні є незадовільними, що спонукає до пошуку шляхів підвищення їх ефективності.

З огляду на зазначене, можна констатувати, що існує потреба в комплексному дослідженні проблем запобігання та протидії домашньому насильству в Україні, зокрема і в таких дисертаціях як робота Стасюк Надії Андріївни, виконана під керівництвом доктора юридичних наук, професора Олени Сергіївни Ярої.

Зазначені вище обставини засвідчують актуальність теми дисертації.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам стосовно запобігання та протидії домашньому насильству в Україні.

За результатами вивчення дисертації та наукових публікацій здобувача, зарахованих за темою дисертації, можна стверджувати, що наукова праця оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Положення, висновки та пропозиції, що містяться у науковій праці, в цілому характеризуються аргументованістю і послідовністю. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікацій.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Результати наукового дослідження апробовано на міжнародних науково-практичних конференціях та опубліковано в 11 наукових виданнях, серед яких три статті у наукових фахових виданнях України, дві статті – у наукових періодичних виданнях інших держав, а також 6 тез доповідей на конференціях. Основні положення дисертації в достатній мірі розкриті в представлених публікаціях.

Дисертація становить самостійне дослідження, висновки та пропозиції, викладені у дисертації, є особистим здобутком автора щодо запобігання та протидія домашньому насильству в Україні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням запобігання та протидії домашньому насильству в Україні.

Цікавими є пропозиції автора щодо необхідності впровадження нового інституту протидії та запобігання домашньому насильству у вигляді Представника Уповноваженого Верховної Ради України з питань запобігання та протидії домашньому насильству, а саме спрямовувати його діяльність на реалізацію парламентського контролю у заходах попередження та протидії всім проявам домашнього насильства, в тому числі надання допомоги (зокрема це стосується правової та психологічної) жертвам домашнього насильства.

Заслуговують на увагу міркування здобувача щодо удосконалення кримінологічного розуміння сутності категорій: «домашнє насильство як кримінологічна категорія», «жертва домашнього насильства», «особа, яка вчиняє домашнє насильство», «детермінанти вчинення домашнього насильства», «типологія осіб, які вчиняють домашнє насильство», «віктимність в домашньому насильстві» тощо.

Погоджуюся з позицією Надії Андріївни щодо необхідності удосконалення національного законодавства у зв'язку з ратифікацією Стамбульської конвенції як міжнародного акту, що спрямований на захист осіб (незалежно від статті) від домашнього насильства.

Важливим є положення щодо кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє домашнє насильство, та його жертви.

Для запобігання і протидії домашньому насильству, а також іншим кримінально караним деліктам, значення мають й інші положення наукової новизни.

Наукова обґрунтованість результатів проведених здобувачем досліджень.

При написанні роботи здобувач опрацював *достатній масив джерел*, причому не лише з кримінології, але й кримінального, міжнародного, цивільного та сімейного права, теорії держави та права, історії держави та права, юридичної психології тощо.

Структура дисертації ґрунтується на комплексному підході щодо дослідження запобігання і протидії домашньому насильству.

Робота містить анотацію, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, що мають вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел (200 найменувань) і додатків. Повний обсяг дисертації становить 173 сторінки.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості *є переконливими*. При їх обґрунтуванні дисертантом використано не лише правові та наукові джерела, а й емпіричні матеріали.

Нормативну основу дисертації становлять міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, звіти та дослідження міжнародних організацій, закони України, підзаконні нормативно-правові акти Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що визначають кримінологічну сутність домашнього насильства, а також запобігання та протидії йому.

Інформаційну та емпіричну основи дослідження становлять матеріали судової практики у справах щодо домашнього насильства, дані відомчої статистики кількості вчинених кримінальних правопорушень щодо домашнього насильства; зведені дані опитування, яке було самостійно проведено в межах дослідження.

Наукова обґрунтованість результатів проведених здобувачем досліджень забезпечується різноманітністю опрацьованої джерельної бази,

емпіричною базою, веденням коректної полеміки, використанням вдало підібраних методів пізнання, логікою викладення матеріалу, яка дозволила автору виконати поставлені завдання.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Метою дослідження є здійснення комплексного аналізу наукових праць чинного українського та зарубіжного законодавства, що визначають особливості домашнього насильства з точки зору кримінологічної характеристики, виявлення основних недоліків та прогалин законодавчого регулювання запобігання та протидії домашньому насильству, формування власних рекомендацій та обґрунтованих пропозицій щодо мінімізації випадків вчинення цих деліктів.

Для досягнення зазначеної мети здобувачем у повному обсязі виконано такі *завдання*:

- розглянуто генезис криміналізації домашнього насильства та його соціальну обумовленість;
- визначено правову природу домашнього насильства як кримінологічної категорії;
- описано детермінанти вчинення та розповсюдження випадків домашнього насильства;
- розкрито поняття та ознаки особи, яка вчиняє домашнє насильство, її кримінологічний портрет;
- сформульовано класифікацію та типологію осіб, які вчиняють домашнє насильство;
- проаналізовано кримінологічну характеристику жертви домашнього насильства;
- охарактеризовано зарубіжний досвід запобігання та протидії домашньому насильству;
- запропоновано шляхи усунення проблемних аспектів запобігання та протидії домашньому насильству в Україні.

Ефективне виконання зазначених завдань відбулося завдяки вдало підібраній *методології* та вмілому її застосуванню.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання. Зокрема, діалектичний метод використано для розгляду і дослідження проблематики домашнього насильства в єдності її соціального змісту та юридичної форми (підрозділ 1.2). За допомогою логіко-семантичного підходу сформульовано понятійний апарат, що застосовувався у дослідженні (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3); методом герменевтики досліджено нормативно-правові акти та інші джерела для їх подальшої інтерпретації (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.3, 3.2). За допомогою історичного методу ґрунтовно розглянуто генезис розвитку криміналізації домашнього насильства (підрозділ 1.1). За допомогою системно-структурного методу сформульовано типологію осіб, які вчиняють домашнє насильство, класифікацію жертв цих злочинів, їх детермінанти (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3). Порівняльно-правовий метод використано у процесі аналізу зарубіжного досвіду запобігання та протидії домашньому насильству. Соціологічний метод наукового дослідження дав змогу з'ясувати думку громадян щодо основних аспектів кримінологічної характеристики домашнього насильства, а саме детермінантів, що його провокують, портрету особи, що вчинила домашнє насильство, жертви домашнього насильства (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони мають як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, а відтак можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – у якості основи щодо подальших наукових розробок із досліджуваної проблематики;

правотворчій діяльності – при проведенні правової експертизи відповідних нормативно-правових актів;

правозастосовній діяльності – для покращення діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашнього

насильства (акт впровадження Служби у справах дітей, сім'ї та молоді Улашанівської ТГ);

навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Кримінологія», «Кримінальне право» та підготовці навчально-методичних матеріалів (акт впровадження Національного університету біоресурсів і природокористування України).

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Позитивно оцінюючи рецензовану працю, вважаю за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні аспекти досліджуваної проблематики, висловити свої міркування та побажання з цього приводу.

1. Насамперед *дискусійною видається назва дисертації*. Беззаперечно кримінологічна характеристика цих злочинів є необхідною умовою розробки ефективних заходів запобігання та протидії досліджуваним деліктам. Однак, з огляду на те, що термін «кримінологічна характеристика» не охоплює заходи запобігання та протидії домашньому насильству в Україні назву дисертації логічно було б викласти в іншій редакції, наприклад, додавши до неї термін «запобігання» або «запобігання та протидія». До речі одночасне вживання термінів «запобігання та протидія» не характерне для більшості сучасних кримінологічних досліджень. Однак вони неодноразово застосовувалися у наукових публікаціях (наприклад, А.В. Андрушка «Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи», В. М. Трепака «Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні»), а також в назві Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Тому Надія Андріївна цілком обґрунтовано застосовує терміни «запобігання», а також «запобігання та протидія» в інших частинах роботи.

У зв'язку з неточностями у назві дисертації *дискусійними видаються положення про об'єкт та предмет дослідження*, адже в роботі

розглядаються і питання запобігання та протидії домашньому насильству, а не лише кримінологічної характеристики цих деліктів.

2. *План дисертаційного дослідження* Надії Андріївни відрізняється від планів класичних кримінологічних досліджень проблем запобігання певним категоріям злочинів. Він не містить детального аналізу кількісних та якісних показників домашнього насильства в Україні, що надало б можливість визначити його структуру, динаміку, латентність тощо. Хоча мушу похвалити дослідницю за наведення статистичних даних щодо домашнього насильства як в Україні, так і інших країнах. Відсутні також класичні підрозділи із загальносоціального та спеціально кримінологічного запобігання, виокремлення яких сприяло б покращенню наукового рівня роботи та зростанню її цінності в науковому плані.

3. Надії Андріївни слід було б чіткіше окреслити свою позицію щодо термінів *«домашнє насильство»* та *«злочин, пов'язаний з домашнім насильством»*, оскільки вивчення дисертаційного дослідження свідчить про те, що здобувачка не обмежилася дослідженням ст. 126-1 КК «Домашнє насильство», а абсолютно правильно звернула увагу й на інші кримінально протиправні діяння, пов'язані з домашнім насильством. Наприклад, у підрозділі 1.1. «Генезис криміналізації домашнього насильства та його соціальна обумовленість» дослідниця слушно аналізує кримінально-правові заборони, що існували на різних етапах розвитку українського кримінального права і стосувалися примусу дітей до праці, заняття жебрацтвом, ухилення від сплати аліментів, примушування до шлюбу, сексуальних деліктів щодо дітей тощо. На сторінці 35 дисертації авторка акцентує увагу на необхідності існування кримінально-правових норм щодо кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. Зокрема, це стосується того, що відповідно до чинного КК України кримінальні правопорушення, що є прямо пов'язані з домашнім насильством, можуть мати форму: фізичного насильства (наприклад ст. 125, 135, 166 КК України); сексуального

насильства (ст. 152, 153, 154 КК України); економічного насильства (ст. 150, 167 КК України); психічного насильства (ст. 129, 168 КК України).

Відтак слід подумати все ж який термін («домашнє насильство» чи «злочин, пов'язаний з домашнім насильством») логічніше застосовувати в назві дисертації та її структурних частинах. Цікаво почути позицію дослідниці щодо співвідношення термінів домашнє насильство у кримінальному праві та кримінології. Адже, наприклад, у висновках дисертації на сторінці 63, з одного боку, аналізуючи п'ятий період криміналізації домашнього насильства, авторка зазначає про доповнення КК України ст. 126-1, яка встановлює кримінальну відповідальність за домашнє насильство. З другого боку, дослідниця у кримінологічній категорії домашнього насильства підкреслює, що воно може мати форму фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства. Однак у ст. 126-1 КК України не йдеться про сексуальне насильство. Тому абсолютно очевидно, що зміст терміну домашнє насильство, що застосовується у ст. 126-1 КК України не співпадає з кримінологічним розумінням цієї категорії, яку обґрунтовує здобувачка.

4. Дискусійними видаються окремі положення наукової новизни, зокрема пропозиція автора задля зменшення кількості відсилочних норм, доповнити ст. 126-1 КК України приміткою в якій визначити «іншу особу, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних відносинах», а також «іншу особу, з якою винний перебуває (перебував) у близьких відносинах» (с. 6 дисертації). По-перше, недоцільно переобтяжувати КК України великими за обсягом дефініціями. По-друге, зазначені категорії інших осіб частково співпадають. По-третє, немає особливої потреби розмежовувати ці поняття. Тому видається логічним сформулювати єдину дефініцію «інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах».

Серед положень наукової новизни здобувач згадує про імплементацію зарубіжного досвіду в Україні, що стосується запобігання та протидії домашньому насильству, у вигляді впровадження системи «Блакитних

карток», що діє у Республіці Польща. Водночас пропозиції автора щодо врахування досвіду інших країн насправді не обмежуються Польщею. Наприклад, в анотації згадується про необхідність використання також досвіду США, Канади, Франції. Натомість в підрозділі 3.1. здобувачка аналізу також досвід Німеччини. Тому зазначені позиції слід відобразити в положеннях наукової новизни, адже це теж наукові здобутки.

5. Є й інші зауваження і побажання теоретико-методологічного характеру.

По-перше, аналіз статистичних даних щодо домашнього насильства у вступі до дисертації суттєво посилив би аргументи на користь актуальності теми дослідження.

По-друге, варто було б ретельніше підійти до опрацювання джерел за темою дослідження, а також формулювання списку дослідників цієї проблематики. Наприклад, М. І. Хавронюк та О. О. Дудоров підготували відому працю з дослідження проблем відповідальності за домашнє насильство («Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2019. 288 с.»). Похвально що Ви її опрацювали, однак не віднесли цих вчених до тих, хто розробляв окремі аспекти запобігання та протидії домашньому насильству. У мене є також декілька публікацій, присвячених безпосередньо проблемам домашнього насильства, зокрема слід було б звернути увагу на статтю «Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практики. Форум Права. 2019. № 55 (2). С.6–14. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2635559>».

По-третє, некоректним видається вживання термінів «особа кримінального правопорушення», «особа насильницького кримінального правопорушення» (наприклад, на сторінці 68), адже в кримінології зазвичай застосовують термін «особа кримінального правопорушника» або «особа, яка вчинила кримінальне правопорушення». Хоча в назві підрозділу 2.1. йдеться

про «особу, яка вчиняє домашнє насильство», а не про особу домашнього насильства. Очевидно помилкою є вживання терміну «соціально-демократична характеристика» (сторінка 78 дисертації). На сторінці 83 дослідження напевно Ви мали на увазі класифікацію осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а не класифікацію кримінальних правопорушень, а на сторінці 99 цитуєте Олександра Миколайовича Джужу, а не Жужу.

Висловлені міркування у переважній більшості стосуються дискусійних питань, не впливають на належний науковий рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачем, і лише підтверджують складність і злободенність досліджуваної проблематики.

Стасюк Надія Андріївна є перспективною молодою дослідницею, яка проаналізувавши теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, сформулювала на цій основі слушні висновки, які є помітним внеском у такі науки як кримінологія та кримінальне право.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація *Стасюк Надії Андріївни* на тему: *«Кримінологічна характеристика домашнього насильства»* за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією наукової діяльності відповідає вимогам, які висувуються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Рецензована робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами)

і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор – *Стасюк Надія Андріївна* заслуговує на присудження *ступеня доктора філософії* з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
завідувач наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Андрій ВОЗНЮК